

АРХИВИСТИЧКО
ДРУШТВО
СРБИЈЕ

Карикијева 2
11000 Београд
Телефон: +381(0)11/33-70-81, локал 125
Моб. тел: +381(0)65-3222-729
Факс: 032/342-860
e-mail: arhivistickodrustvosrbije@gmail.com
www.arhivistickodrustvosrbije.org.rs

АРХИВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Број: Бр. 26. /23
Датум: 31. мај 2023 год.
БЕОГРАД

Госпођа Маја Гојковић
Потпредседница Владе и министарка културе
Министарство културе Републике Србије

ПРЕДМЕТ: Апел за решавање проблема архива у Републици Србији

Поштована потпредседнице Владе,

На основу договора на састанку одржаном 16. маја 2023. године у Министарству културе Републике Србије у Београду, достављамо Вам допис у вези са дугогодишњим проблемима архива у Републици Србији са образложењем, и молимо Вас да помогнете и утичете да се што хитније предузму кораци у погледу њиховог решавања. Поједини проблеми се односе и на архиве који су у надлежности Републике и међуопштинске јавне архиве (нпр. проблем непризнавања виших стручних звања и неисплаћивања одговарајућих коефицијената по том основу), али је највећи део проблема (простор, зграде, финансирање, кадрови) везан за рад међуопштинских јавних архива који зависе од локалних самоуправа односно својих оснивача и суоснивача у овом тренутку.

Архивска делатност и рад архива у Републици Србији уређени су Законом о архивској грађи и архивској делатности (Службени гласник Републике Србије бр. 6/2020). По слову Закона, архиви у Србији чувају архивску грађу која је културно добро од општег интереса за Републику Србију и која ужива посебну заштиту, а архивска делатност је дефинисана као делатност од општег интереса за републику Србију. Закон каже (чл. 4. став 3.) да се *средства за заштиту и чување архивске грађе у својини Републике Србије обезбеђују у буџету Републике Србије, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе у складу са законом*. У чл. 67. ст. 4. прописано је да ће Република Србије *преузети оснивачка права над јавним архивима чији је оснивач аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе, осим над Архивом Војводине и Историјским архивом Београда, кад се стекну услови за преузимање обезбеђивањем средстава у буџету Републике Србије*. Дакле, до тренутка док се то не деси, проблем највећег броја архива би морао да се решава у сарадњи са локалним самоуправама.

Мрежа архива у Србији на основу Закона (чл. 52) састоји се из Државног архива Србије, два покрајинска архива, Архива Војводине и Архива Косова и Метохије, затим Архива Југославије и 34 међуопштинска јавна архива који заштиту архивске грађе врше на територији више општина. Од тог броја, на територији АП Косово и Метохија, поред покрајинског, постоји још пет међуопштинских архива.

Чланом 5. Закона дефинисано је да су Република Србија, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе *дужне да обезбеде одговарајуће услове за трајно чување и заштиту архивске грађе*. Даље, да *аутономна покрајина на чијој територији јавни архив обавља послове заштите архивске грађе настале радом покрајинских органа, обезбеђује простор за рад, односно обављање делатности архива и смештајни простор за архивску грађу*. Даље, да *јединице локалне самоуправе на чијим територијама јавни архив обавља послове заштите архивске грађе у складу са решењем из члана 52. став 2. овог закона, заједнички обезбеђују простор за рад, односно обављање делатности архива и смештајни простор за архивску грађу*. Међутим, Закон није уредио реализацију ове одредбе у пракси.

Највећи проблеми архива, који трају дуже од деценије, су следећи: проблем стабилног финансирања рада и делатности, обезбеђења адекватног простора и опреме за смештај архивске грађе, проблем недостатка стручног кадра и потреба запошљавања стручних кадрова сходно порасту обавеза и послова у архивима, редовна исплата зарада и у перспективи њихово повећање и хитно решавање проблема неисплаћивања и непризнавања коефицијената за виша стручна звања у архивима.

Наводимо и образложење за сваки од проблема према подацима којима располажемо у овом тренутку.

1. Финансирање, архивске зграде и смештај: Највећи број архива (21) нема своје наменске зграде и смештен је у зградама које су проглашене споменицима културе. У погледу власничких права, архиви су углавном у својству корисника објеката. За последњих 75 година наменске зграде изграђене су за свега пет архива: за Историјски архив Београд (1973), Архив Косова и Метохије (1977), Историјски архив Пирот (2006), Историјски архив Ужице (2009) и Историјски архив Града Новог Сада (2016). Готово сви архиви, осим Архива Града Новог Сада који има нову зграду и архива у Сенти који је адаптирао простор бивше касарне, имају дугогодишњи проблем са простором за смештај и чување архивске грађе, односно обављање основне делатности. На пријем у архиве чека, за готово сваки архив, од **више стотина до више километара архивске грађе** која не може да буде примљена јер не постоји простор за одговарајући смештај у архивима. Углавном се ради о архивској грађи државних органа и вршилаца јавних овлашћења, судских органа и предузећа која су отишла у стечај. Мора се имати у виду да свако одлагање пријема архивске грађе значи и опасност за њено пронаћи механизме. Губитком те архивске грађе изгубиле би се деценије наше историје, али и документа значајна за функционисање државе, односно за остваривање права грађана Републике Србије.

Локалне самоуправе, Законом о архивској грађи и архивској делатности (чл. 5.) су означене као дужне да обезбеде одговарајући простор и услове за трајно чување и заштиту архивске грађе за јавне архиве који обављају своју надлежност на њиховој територији. Нужно је да што хитније пронаћи механизме за решавање горућих проблема архива на својој територији, пре свега оне који се односе на недостатак простора за смештај

архивске грађе и вршење основне делатности, као и проблеме везане за власништво над објектима архивских установа. Потребно је што хитније обезбедити одговарајуће просторе, реконструисати постојеће или изградити нове наменске, како би се сва архивска грађа која се налази код стваралаца и чека на преузимање могла адекватно сместити и заштитити. Поред простора, у смислу смештаја је неопходно обезбедити и одговарајућу опрему односно архивске полице.

Такође, потребно је да локалне самоуправе (које су оснивачи односно суоснивачи јавних архива) на чијим територијама јавни архиви обављају послове заштите архивске грађе изнађу начин за обезбеђење редовног финансирање рада архива. Неки архиви су у потпуности изгубили контролу над својим рачунима за сопствени приход и не располажу својим средствима јер су њихови рачуни потпуно прешли у надлежност оснивача. Многи архиви немају своја службена возила или су она дотрајала, а с обзиром да добар део активности архива представља рад на терену, набавка аутомобила је један од приоритета за вршење основне делатности. Архивски радници често ради одласка у стручни надзор морају да моле правно лице или орган код кога иду у стручни надзор да им обезбеди превоз, што доводи у питање кредибилитет архива као вршилаца јавних овлашћења у име Републике Србије, а запослене доводи у незавидан положај.

У том смислу потребно је дефинисати механизам који ће регулисати однос између локалних самоуправа које су оснивачи, односно општина и градова који су суоснивачи о заједничком финансирању текућих потреба архива пропорционално количини архивске грађе која се чува у архивима, односно броју стваралаца и ималаца архивске грађе над којима се врши надзор на одређеној територији за коју је архив надлежан.

2. Стручни кадар у архивима: У архивима је према последњим доступним подацима запослено 654 радника, док их је 2016. било 753. Дакле, 100 радника мање за шест година. Стално смањење броја запослених се наставља (више од 30 запослених данас имају само четири установе: Државни архив Србије, Архив Војводине, Архив Југославије и Историјски архив Београда). Поражавајуће је сазнање да чак седам архива има мање од десет запослених који обављају послове установе културе од јавног значаја, а драстичан пример је Архив у Смедереву са свега 3 стално запослена радника.

Посебно је сложена ситуација у области заштите архивске грађе ван архива у служби надзора где готово у већини међуопштинских јавних архива ради по један запослени. Доношењем Закона о архивској грађи и архивској делатности послови с тим у вези су се многоструко увећали, јер се проширио круг стваралаца архивске грађе. Илустрације ради, наводимо податак да су до сада стручне службе архива вршиле надзор над преко 25.000 стваралаца и ималаца архивске грађе, а да је после доношења Закона о архивској грађи од 2020. године тај обухват постао много шири, па у овом тренутку чак 52.800 стваралаца архивске грађе чека за одобрење листа категорија са роковима чувања које су неопходне за поступање у складу са законом. Највише их има Историјски архив Београда (тренутно је само у овом архиву регистровано 25.470 стваралаца, а тај број може бити само још већи у наредном периоду), и потпунио је блокирао рад архива. Дакле, у већини архива само је један запослени који води документацију, припрема акта, предлоге, обрађује листе категорија, одлази на терен ради стручног надзора, уништавања безвредног материјала и слично.

Постоји проблем и са помоћним особљем у архивима које је најчешће било „прва жртва” смањења броја запослених у јавном сектору. Бројни су архиви који уопште немају

запослене за послове чишћења, а имају више стотина или више хиљада квадрата простора и километре архивских полица које треба одржавати и чистити у циљу заштите архивске грађе. Архивски радници врло често су принуђени да обављају и послове помоћног особља у недостатку истог у архиву. Фирме за одржавање које се унајмљују на пар сати седмично не могу задовољити сталну потребу за чишћењем и одржавањем документације и простора.

Даље, у прилог повећања броја запослених наводимо и одредбу закона којом је прописано да се сва архивска грађа у архивима мора микрофилмовати у року од 10 година од дана доношења закона, дакле до 2030. године. За то је потребан стручни кадар који ће ту архивску грађу средити, обрадити, па тек онда микрофилмовати и дигитализовати. Такође, за тај посао потребно је да сваки архив има обезбеђену и микрофилмску лабораторију (јер по закону се микрофилмовање може вршити само у архиву) али и још додатне стручне кадрове за посао микрофилмовања.

Дигитализација архивске грађе и увођење јединственог информационог система *Архис* захтева додатне високостручне кадрове који ће администрирати, односно вршити унос обрађених података у систем. За све те послове потребни су и нови образовани људи и опрема. Због ниских плата, многи од високообразованих (посебно стручњаци информатичке делатности) нису заинтересовани да раде у архивима.

Архивски радници у Републици Србији у овом тренутку брину о 22.229 архивских фондова, збирки и појединачно уписаних докумената који се налазе у архивима, те фондове и збирке је потребно средити и обрадити, па је и у том сегменту потребно појачати стручни кадар. Велики проценат архивске грађе у архивима је оштећен, у сталној опасности од физичког пропадања, а у Србији постоје само 4 радионице за конзервацију и рестаурацију са девет запослених (пет конзерватора и четири препаратора) и три књиговезачке радионице али са само једним књиговесцем.

Архиви годинама имају проблем са запошљавањем нових кадрова због забране запошљавања, а старији радници одлазе у пензију. Архиви нису у могућности да имају план нити стратегију у погледу обезбеђења потребног броја кадрова у архивима јер зависе од својих оснивача, односно препуштени су вољи локалних самоуправа, односно Министарства финансија.

Посао у архиву је специфичан, то није обичан посао у култури, већ он захтева знања и вештине које су мултидисциплинарне. Архивска делатност никако нису само изложбе, промоције књига и издања и културна дешавања, посао архивских радника је далеко сложенији и захтева од запослених осим адекватног формалног образовања и бројне друге вештине, познавање система државне управе кроз векове, познавање историје, познавање основа и других научних дисциплина, права, економије и др. Архиви врше поверена јавна овлашћења од стране државе. Они штите не само културно добро које им је поверено на чување, већ и културно добро у настајању. Архивски радници омогућавају свакодневно функционисање државе и државних институција заштитом и чувањем архивске грађе, издавањем уверења о подацима из архивске грађе, издавањем оверених фотокопија архивске грађе коју чувају, чиме држава и грађани регулишу своја права и обавезе. Зато се и њихов положај мора разумети и решавати специфично у односу на музеје, библиотеке или друге културне установе. Архивски радник се због свих тих специфичности не постаје запошљавањем јер не постоји одговарајућа школа за образовање архивиста. Осим предуслова да имају завршену школу, односно факултет из хуманистичких наука, најчешће историје и права, архивски радник своје знање стиче и

кроз рад на стручним пословима као и обавезно вишегодишње неформално образовање, учење, читање и усавршавање. За опстанак ове делатности и њено модернизовање и унапређење потребно је обезбедити сталан прилив новог стручног кадра у архивима и планирати замену оних који одлазе у пензију.

Нужно је да подсетимо и на чл. 67, став 3. Закона о архивској грађи и архивској делатности који каже да су **оснивачи дужни да обезбеде додатна средства и повећање броја запослених за извршење нових обавеза утврђених законом**. У том смислу велики напредак би био да се број запослених у архивима бар врати на бројку из 2016. године.

Скрећемо и пажњу на архиве и архивску грађу, као и запослене у архивима на Косову и Метохији, односно на радно ангажоване из архива са територије Аутономне покрајине Косова и Метохије у архивима у Србији и предлажемо Министарству културе одржавање посебног састанка са директорима тих архива на коме би се разговарало о њиховим проблемима.

3. Плате запослених у јавним архивима, осим за Државни архив Србије, Архив Југославије и покрајинске архиве исплаћују се из буџета локалних самоуправа. Осим проблема ниских плата запослених (коэффициенти су дефинисани *Уредбом о коефицијентима за обрачун и исплату плата запослених у јавним службама*, Службени гласник РС бр. 44/2001.... бр. 48/2021 и нису се мењали годинама) постоји проблем код појединих локалних самоуправа и са нередовним исплатама плата. Дрстичан пример у том смислу је Историјски архив у Смедеревској Паланци чији су радници у априлу 2023. добили исплату зараде за јун 2022. године.

Такође, још један значајан проблем јесте у појединим архивима и непризнавање виших стручних звања стечених у раду према *Правилнику о ближим условима и начину стицања виших стручних звања у архивској делатности* (Службени гласник РС, број 97/2021) о чему смо Министарство већ обавестили у допису упућеном 21. марта 2023. године. Распоређивање запослених у оквиру установе (архива) заснива се на правилницима о организацији и систематизацији које архиви доносе на основу *Уредбе о Каталогу радних места у јавним службама и другим организацијама у јавном сектору* (Службени гласник РС бр. 81/17, 6/18, 43/18), а којом су изједначени називи радних места са стручним звањима и тачно прописан број извршилаца. На те правилнике оснивачи дају сагласност. Свака промена у називу радног места и називу стручног звања изискује и промену правилника, односно одобрење за промену од оснивача. Запосленима који су стекли виша стручна звања (архивски помоћник прве врсте, виши архивски помоћник прве врсте, виши архивист, архивски саветник, виши конзерватор, конзерватор саветник) у појединим архивима се годинама не исплаћују коефицијенти у складу са стеченим вишим звањима јер оснивачи одбијају да дају сагласност на нове правилнике о организацији и систематизацији чија је измена неопходна како би се створио основ за увећање коефицијената запослених. Напомињемо, да је то толико мали број запослених на годишњем нивоу, да се промене у буџетима оснивача у том смислу изражавају у промилима. На пример, 2022. године конкурисао је 21 кандидат, али је звања добило само 17 кандидата за територију читаве Републике Србије (звања је добило 5 архивских саветника, 10 виших архивиста, 1 виши архивски помоћник прве врсте и 1 архивски помоћник прве врсте). Директорима архива су „везане руке”. Поред неких међуопштинских јавних архива, сличан проблем постоји и у Архиву Југославије, чији је оснивач Република. Веома је важно да архивски радници имају сигурност да ће њихов труд који додатно улажу да би стекли виша стручна звања, бити признат и кроз плату,

иначе, мотивисаност за веће напоре и труд и залагање ће изостати, а струка и на концу држава, трпети штетне последице.

Зато Вас молимо да у сарадњи са Министарством за државну управу и локалну самоуправу посредујете да се тај проблем архивских стручњака, како оних који су стекли тако и оних који ће стићи виша стручна звања у будућности, реши и уреди трајно усаглашавањем Правилника о организацији и систематизацији са фактичким стањем у архивима у погледу стручних звања у архивима, чиме би се створио основ за исплату коефицијената запосленима сразмено њиховом стеченом стручном звању.

Проблеми које смо горе навели постоје и гомилају се дуже од деценије, а ми смо свесни да је ово последњи тренутак да се нешто промени у односу према архивима и архивским радницима.

Зато Вас молимо да Министарство културе у сарадњи са Министарством за државну управу и локалну самоуправу Републике Србије, изнађе механизме за редовно финасирање архива, које обухвата и исплаћивање коефицијентата за виша звања, као и друге потребе архива, и услове за обављање делатности у погледу простора и опреме за рад. Тиме се обезбеђују услови да архиви обављају обавезе по Закону о архивској грађи и архивској делатности.

У нади да ћете као и до сада показати разумевање,
с поштовањем,

За Архивистичко друштво Србије
Лела Павловић, председник

Lela Pavlović